

Бажаємо успішного впровадження безбар'єрності в освіті!

Нехай кожен крок на цьому шляху допомагає створювати доступне, інклюзивне та комфортне середовище для всіх учасників освітнього процесу. Ваші зусилля мають велике значення для побудови суспільства, де кожен має рівні можливості для навчання і розвитку.

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Методичні рекомендації

щодо запровадження безбар'єрності освітніх
послуг у закладах дошкільної освіти з урахуванням
потреб людей з порушеннями мови, слуху,
комунікації, руху, батьків із дітьми, людей старшого
віку та інших суспільних груп

Розроблено в рамках Національної стратегії зі
створення безбар'єрного простору в Україні
за ініціативи першої леді України Олени Зеленської

освітня
безбар'єрність

Зміст документу

1. Міжнародні документи й нормативно-правові акти	3
2. Організація фізичної безбар'єрності закладу дошкільної освіти	7
3. Організація безбар'єрного освітнього середовища	9
3.1. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями когнітивного розвитку	9
3.2. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення	13
3.3. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату	16
3.4. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями слуху, зокрема зі зниженим слухом, з кохлеарними імплантами	19
3.5. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями зору	22
3.6. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями	24
4. Організація соціально-психологічної безбар'єрності в закладі	28

Міжнародні документи й нормативно-правові акти, що є основою для надання безбар'єрних освітніх послуг

Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року орієнтується на провідні міжнародні документи щодо створення безбар'єрного простору, зокрема й для реалізації права на освіту й надання безбар'єрних освітніх послуг.

Основним документом, який закріплює основні права людини, на міжнародному рівні є Загальна декларація прав людини (1948). Декларація закріплює також право на освіту, здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, що необхідні для нормальної життєдіяльності в сучасному суспільстві.

На принципах недопущення дискримінації та прав людини на освіту ґрунтується Конвенція з подолання дискримінації в освіті (1960). Згідно з нею термін «дискримінація» охоплює будь-яку відмінність, виняток, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або місця народження, що має на меті (або наслідком якої є) знищення чи порушення рівності відносин у сфері освіти.

Загальна декларація прав людини отримала подальший розвиток у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966). У ньому передбачено права кожної людини на обов'язкову й безоплатну початкову освіту, а також на поступовий перехід до безоплатної середньої та вищої освіти.

Одним з ключових документів Організації Об'єднаних Націй (ООН), де значна увага приділяється праву дитини на освіту, є Конвенція про права дитини (1989), ратифікована 1991 року. Важливим аспектом Конвенції стало визнання права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, а саме з порушеннями інтелектуального розвитку, складними / комбінованими порушеннями. Такі діти мають вести повноцінне й достойне життя в умовах, які забезпечують їхню гідність, сприяють почуттю впевненості в собі й найбільш повному залученню в соціальне життя, розвитку її особистості.

Питання забезпечення права осіб з інвалідністю на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства розглядає Європейська соціальна хартія (1996), ратифікована у 2006 році.

У 2009 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю (2006). Ратифікація Конвенції сприяла переведенню в дію питання надання безбар'єрних освітніх послуг у закладах освіти. Освіта осіб з інвалідністю є обов'язковою і має бути невіддільною частиною системи загальної освіти. Держава має впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях і забезпечувати гнучкість освітніх програм, надавати високоякісні навчальні матеріали, а також покращувати підготовку педагогічних працівників.

За результатами Всесвітнього форуму з питань освіти була ухвалена Інчхонська декларація (2015). Вона закликає держави забезпечити інклюзивну та якісну освіту на рівноправній основі, а також надати кожній людині можливість здобувати освіту впродовж усього життя. Декларація лягла в основу освітніх завдань у межах Цілей сталого розвитку, які були затверджені ООН у 2015 році. Підтримуючи проголошені глобальні цілі сталого розвитку та результати їхніх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, Указом Президента України постановлено забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

Безбар'єрність в освіті розглядається як стан освітнього середовища, який робить можливим залучення всіх учасників освітнього процесу незалежно від статі, стану здоров'я, соціального статусу чи іншого. Це забезпечення рівних прав і можливостей в освіті для всіх. Конституція України зазначає, що всі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах. Вона наголошує, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних закладах освіти.

Закон України «Про освіту» гарантує всім дітям право на дошкільну освіту в усіх державних закладах освіти незалежно від статі, раси, національності, соціального й майнового стану, стану здоров'я, місця проживання та інших чинників. Цей Закон визначає основні терміни та їхні визначення, зокрема й про особу з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, універсальний дизайн у сфері освіти, розумне пристосування тощо.

Про створення умов для безперешкодного доступу дітей з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема до закладів освіти, йдеться в Законі України «Про охорону дитинства». Визначено, що всі діти на території України незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їхніх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права та свободи.

Важливою рушійною силою для забезпечення безбар'єрності здобуття дошкільної освіти є можливість обирати відповідний заклад дошкільної освіти та форму здобуття освіти. Згідно з Законом України «Про дошкільну освіту» систему дошкільної освіти утворюють заклади дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності. У Положенні про заклад дошкільної освіти визначені різні типи закладів, їхні характеристики й прописано різні форми вибору здобуття дошкільної освіти за альтернативними формами. Для забезпечення умов для здобуття дошкільної освіти дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, але не відвідують заклади дошкільної освіти, та надання консультаційної допомоги сім'ї, заклад дошкільної освіти може здійснювати соціально-педагогічний патронат сім'ї.

З метою впровадження диференційованого підходу до забезпечення підтримки дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 року № 769 внесено зміни до Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 року № 530.

В умовах війни українське законодавство актуалізує питання безпечності освітнього простору для безбар'єрності надання освітніх послуг. Безпечний освітній простір закладу дошкільної освіти розглядається як сукупність умов, що запобігають будь-яким видам небезпеки всіх учасників освітнього процесу, забезпечують захищеність від негативних впливів і створюють комфортність для життя й розвитку особистості. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 483 внесено зміни до організації інклюзивного навчання в закладі дошкільної освіти в період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану. Отже, не застосовується гранична кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах, а заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання дитини з особливими освітніми потребами, створенні інклюзивної групи тощо.

Зміни до Положення про інклюзивно-ресурсний центр надають можливість вчасно виявити порушення та скористатися послугою раннього втручання, що спрямована на покращення розвитку дитини й підвищення якості життя родини, її супровід і підтримку.

Для забезпечення дітей з особливими освітніми потребами спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку, які дають змогу опанувати освітню програму, розроблено Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладах дошкільної освіти. У ньому виокремлено 9 розділів, у кожному з яких перелічено засоби й обладнання для організації інклюзивного навчання. Заклади дошкільної освіти забезпечуються корекційно-розвитковими засобами коштами державної субвенції.

Поряд із засобами корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами заклади мають забезпечуватися й відповідними меблями. У Санітарному регламенті для закладів дошкільної освіти визначено параметри меблів у групах і звернено увагу на дітей, що використовують компенсаторні засоби, зокрема крісло колісне.

Робота з дітьми з особливими освітніми потребами вимагає від учасників освітнього процесу не лише злагожденості й наступності, а й відповідної професійної компетентності. Відповідно до професійних стандартів вихователя й керівника закладів дошкільної освіти (наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту "Вихователь закладу дошкільної освіти"», наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти"») у педагогічних працівників дошкільної галузі має бути певна готовність і сформовані здатності до забезпечення здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами.

Державний стандарт дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти) акцентує на створенні сучасного універсального дизайну в закладі дошкільної освіти й передбачає психолого-педагогічне просвітництво батьків, психолого-педагогічний супровід і підтримку розвитку дитини в умовах родинного виховання, активне залучення батьків вихованців в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Першим в Україні комплексним документом, який передбачає створення безбар'єрного простору в різних вимірах (освітньому, цифровому, інформаційному, фізичному, суспільному та економічному), є Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Вона спрямована на забезпечення безперешкодності, рівноправності й освітньої безбар'єрності в усіх сферах державної політики.

2. Організація фізичної безбар'єрності закладу дошкільної освіти

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

При проектуванні, будівництві нових і реконструкції, реставрації, капітальному ремонті наявних закладів освіти обов'язковим є повне забезпечення вимог доступності, зручності, інформативності й безпечності.

Якщо в наявних будівлях і спорудах неможливо повністю забезпечити вимоги доступності, зручності, інформативності для потреб осіб з інвалідністю, здійснюється їхнє розумне пристосування.

У ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення» встановлено загальні положення щодо забезпечення доступності будівель і споруд, їхнього розумного пристосування з урахуванням потреб маломобільних груп населення, які конкретизуються в інших будівельних нормах з урахуванням специфіки об'єкта нормування.

Ці норми поширюються на проектування, будівництво нових і реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт наявних житлових будинків та громадських будівель і споруд, а також на їхнє розумне пристосування з урахуванням потреб маломобільних груп населення.

Також вимоги до проектування та будівництва нових і реконструкції наявних будівель закладів дошкільної освіти та пристосування їхніх приміщень, що входять до складу будівель іншого призначення, визначено ДБН В.2.2-4:2018 «Заклади дошкільної освіти».

При цьому ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення» мають ширшу сферу дії, оскільки поширюються на реставрацію, капітальний ремонт і розумне пристосування.

Ці рекомендації розроблено на основі вищезазначених державних будівельних норм, вони містять основні вимоги доступності, їх також рекомендується застосовувати при поточному ремонті й доброустрої (встановленні тимчасових споруд).

Рішення щодо об'єктів повинні враховувати вільний доступ для всіх груп населення, зокрема маломобільних. При цьому ці рішення не мають обмежувати умов життєдіяльності інших груп населення, а також ефективності експлуатації будівель. З цією метою елементи будівель і споруд мають бути універсальними для використання всіма групами населення. Необхідність застосування спеціалізованих елементів, що враховують специфічні потреби осіб з інвалідністю, встановлюється за умови відсутності варіантів універсальних елементів.

2. Організація фізичної безбар'єрності закладу дошкільної освіти

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Питання доступності закладу освіти необхідно розглядати комплексно, забезпечуючи доступність прилеглої до об'єкта території (зокрема, паркувальних місць, шляхів руху), входів / виходів (вхідних груп), вертикальних і горизонтальних шляхів руху всередині об'єкта, приміщень (зокрема, санітарно-гігієнічних), а також укриттів. Усе це є складовими частинами доступності об'єкта.

З детальними рекомендаціями щодо доступності закладів освіти, підготовленими Всеукраїнським громадським об'єднанням «Національна Асамблея людей з інвалідністю України», можна ознайомитися за посиланням.

Окрім цього, забезпечення універсального дизайну й розумного пристосування будівель, приміщень і прибудинкових територій та наявність ресурсної кімнати є невіддільною складовою організації освітнього простору для дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти.

Порядком організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти передбачено, що засновник (засновники) закладу дошкільної освіти за умови утворення інклюзивної групи має забезпечити в установленому законодавством порядку: приведення території закладу, будівель і приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм щодо закладів дошкільної освіти й інклюзивності; створення відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази; облаштування ресурсної кімнати для проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять.

Рекомендації щодо створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій, в закладах дошкільної освіти надано листом Міністерства освіти і науки України від 25 червня 2020 року № 1/0-348.

3.1. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями когнітивного розвитку

Основними бар'єрами в дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку (далі – ЗПР) є нерозуміння власних проблем (діти часто віддають перевагу короткостроковим цілям, ніж довгостроковим); низький рівень емоційно-вольової сфери, відсутність інтересу до діяльності, схильність до виконання маніпулятивних хибних дій; часті прояви неадекватної поведінки, які виникають на фоні незначних проблем; швидка втома, розчарування, прояв нападів гніву, які викликають конфлікти з оточенням.

Рання допомога (до 3 років) є найбільш важливою для розвитку потенціалу дитини з ЗПР.

У зв'язку з цим підтримка дітей з ЗПР полягатиме в тому, щоб:

- дотримуватися гігієнічних вимог (повітряного, теплового, світлового, шумового режимів);
- оптимізувати темп роботи й контролювати динаміку втомлюваності;
- формувати вміння працювати за інструкцією, послідовно виконувати завдання (таку роботу можна проводити під час конструювання, малювання);
- домагатися зв'язку між відчуттям і словом, сприйманням і словом, уявленням і словом під час формування в дитини знань про навколишній світ;
- хвалити, підтримувати, допомагати, створювати психологічний комфорт, даючи дитині можливість повністю реалізувати свій потенціал;
- встановлювати емпатійні взаємини з дитиною;
- виявляти сильні сторони, здібності дитини й використовувати їх для компенсації порушень розвитку;
- надавати допомогу в побудові взаємин з однолітками;
- моделювати ситуації, у яких дитина одержує позитивний досвід адекватних емоційних реакцій, стежити за дотриманням поведінкових норм тощо.

Бар'єри в дітей з розладами аутистичного спектра дошкільного віку (далі – РАС) у суспільному житті

Проблемна поведінка:

дітям раннього віку часто притаманна небажана поведінка (примхливість, сльози, істерики, агресивні прояви), але з дорослішанням частота таких поведінкових проявів знижується, що не можна сказати про дітей з РАС. Причини можуть бути різноманітними, але найімовірніше, що небажана поведінка виникає через те, що дорослі ненавмисно заохочують до неї. Наприклад: дитина вдарила іншу дитину – і дорослий швидко звертає на це увагу; тож наступного разу, коли їй захочеться привернути увагу дорослого, дитина зробить те саме.

Потрібно зрозуміти мотив небажаної поведінки або, інакше кажучи, відповісти на запитання:

«Що дитина хотіла цією поведінкою сказати? Що в результаті цієї поведінки дитина отримала? Чи досягнула дитина свого?»

Коли мотив стане відомим, потрібно замінити небажану поведінку на бажану.

Наприклад: замінити істику, роздратування на прохання про допомогу, слово «ні» на фразу «дай мені ...».

Уникнення вимог:

небажання виконувати прохання / вимоги дорослого й уникнення небажаної діяльності. Найчастіше вимоги сприймаються дитиною як щось складне й неприємне (наприклад, необхідність сидіти в групі однолітків, виконувати завдання).

Існує ряд стратегій щодо зменшення проявів уникнення діяльності, серед яких стратегія «гасіння» (навіть якщо небажана поведінка відбувається, вимога не скасовується).

Відсутній, слабкий або недостатньо сформований діапазон прохань:

прохання необхідні дитині для того, щоб повідомити дорослому про важливе («Я голодний», «Хочу пити», «Пограй зі мною»). Крім цього, прохання дають змогу уникнути того, що їм не до вподоби.

Мовленнєві порушення:

недостатньо сформований активний словник іменників і дієслів, дитина погано вимовляє слова, при побудові речень не використовує дієслова / прийменники / прикметники тощо.

Особливо важливо звертати увагу на розвиток комунікативної сторони мовлення. Наприклад, діти з РАС можуть називати всі предмети, але при цьому не можуть сказати «Я бачу машинку, дай мені м'яч» тощо.

Відсутня, слабо або недостатньо сформована моторна імітація:

імітація діяльності інших людей відіграє важливу роль у розвитку ігрових, соціальних навичок і навичок самодопомоги.

Щоб подолати цю проблему, необхідно вчити повторювати за дорослим прості дії з предметами, а потім – прості рухи так, щоб дитина була вмотивована це робити.

Відсутня, слабо або недостатньо сформована навичка візуального сприйняття:

здатність звертати увагу на певну кількість предметів або зображень.

Складність виникає через те, що подібні завдання потребують концентрації уваги на чомусь одному й виборі з кількох варіантів. Тому необхідно зрозуміти модель реагування конкретної дитини: як вона обирає (постійно бере те, що ближче до неї, або ж все, що лежить справа / зліва); чи часто дитина вгадує.

Аутостимуляції:

певна форма стереотипної поведінки (плескання, розгойдування, специфічні звуки, тривале розглядання букв, цифр тощо).

Щоб це подолати, необхідно замінити наявну стимуляцію на більш соціально бажану. Наприклад, замість плескання в долоні – покласти руки за спину.

Основними бар'єрами в дітей дошкільного віку із синдромом дефіциту уваги й гіперактивністю (далі – СДУГ) є нездатність до концентрації дій та уваги (демонструють різні поведінкові реакції залежно від широти й глибини внутрішніх переживань), імпульсивність (складність внутрішнього мовлення; закінчення висловлювання інших людей та/або переривання їх).

У зв'язку з цим підтримка дітей з СДУГ передбачає:

- виявлення в освітньому середовищі чинників, які відвертають увагу дитину, обмеження їхнього впливу (зокрема, розміщення вихованця якомога далі від таких зон, наприклад вікна);
- розміщенні навколо дитини з СДУГ інших вихованців, які досить уважні й не мають труднощів у поведінці;
- формулюванні вимог у позитивному тоні, чітке й лаконічне формулювання завдань (зокрема, використання чіткого, конкретного словника, доступного дитині; уникнення зауважень, які містять кілька завдань).

Дітям з СДУГ важче дотримуватися правил, але їхня поведінка контрольована. Наприклад, якщо здорова дитина добре себе поводить, батьки будуть її хвалити кілька разів на день, а дитина з СДУГ потребує частіших (може бути навіть кожні 20 хвилин) і безпосередніх реакцій від батьків. Незалежно від характеру зворотного зв'язку словесна похвала буде більш ефективною, якщо вона своєчасна й часта. Роль батьків полягає в тому, щоб заохочувати дитину, надаючи їй можливості повірити у власні сили.

3.2. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення

З перших днів перебування дитини в закладі дошкільної освіти мовні засоби є одним з провідних інструментів розвитку. Особливості розвитку усного мовлення стають на заваді вільного використання таких засобів, що проявляється в труднощах, які можуть утворювати бар'єри на шляху до отримання якісної освіти. Виникає необхідність організувати таке освітньо-розвивальне середовище, яке задовольнило б особливі мовленнєві потреби дитини, відкриваючи безперешкодний доступ до освітніх послуг, регламентованих Законом України «Про дошкільну освіту».

Особливості мовленнєвого розвитку можуть спричинювати негативний вплив на розбірливість мовлення дитини, що заважає оточенню адекватно реагувати на її висловлення, або заважати дитині правильно розпізнавати звернення до неї.

Вони можуть проявлятися по-різному:

- **неправильна вимова звуків** — викривлена вимова (наприклад, горлова вимова [p] або міжзубна вимова (язик розташовується між зубами) [c] / [з]);
- **заміна звуків** — при труднощах вимови одного звука дитина може його замінювати на простіший у вимові (наприклад, [p] на [л]: при вимові [p] необхідно більше напружити м'язи, щоб з'явилася вібрація, а [л] не потребує вібрації, для нього потрібно менше зусиль);
- **пропуск звуків** — при труднощах вимови звука дитина може не використовувати його в словах, що інколи спричинює викривлення їхнього сенсу (наприклад, замість «мавпа» — «м_апа», замість «слова» — «с_ова», замість «врода» — «в_ода»);
- **загальна «змазаність» мовлення** — труднощі у вимові пов'язані з тим, що м'язи язика, губ та інших частин ротової порожнини можуть бути або занадто, або недостатньо напруженими, тому страждає розбірливість висловлювань; ситуація може ускладнюватися через слинотечу різного ступеня прояву;
- **недосконалість розрізнення звуків мовлення на слух** — труднощі розпізнавання звуків під час їхнього сприймання на слух, коли педагог вимовляє, а дитина слухає (наприклад, звучить м'який [c'], а дитина не чує пом'якшення і їй здається, що прозвучав твердий [c]);

- **присутність вимушених пауз, повторів одиниць мовлення** — мимовільні зупинки, складність перейти від одного звуку, складу або слова до наступного під час висловлення свідчать про заїкання;
- **бідність словникового запасу** — труднощі з добором слів під час висловлення думки, неодноразове використання тих самих слів або таких, що не зовсім доречні для конкретної ситуації;
- **граматична недосконалість** — труднощі в узгодженні слів між собою в словосполученнях, реченнях або добір неправильної форми слова (наприклад, «маленький лялька», «у кімнаті не вистачає стілок» замість стільців).

Означені особливості можуть проявлятися в різному сполученні й бути притаманними мовленнєвому розвитку однієї дитини.

Як наслідок, як вторинні порушення в таких дітей можуть бути наявні особливості розвитку пізнавальної сфери: сприймання, уваги, пам'яті, контролю, мисленнєвих операцій (аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення, імовірнісного прогнозування (правильне вгадування / передбачення кожної наступної одиниці мовлення тощо) при використанні одиниць мовлення. Деякі діти можуть мати також особливості розвитку емоційно-вольової сфери, які проявляються в зниженому або відсутньому бажанні виконувати мовленнєві (і не тільки) вправи, а також психологічні бар'єри (страх припуститися помилки, отримати несхвальну реакцію з боку дорослого або ровесників тощо), які своєю чергою гальмують подальший розвиток мовлення.

Ефективність організації безбар'єрного освітнього середовища залежить від правильності висунутих вимог щодо виконання дитиною завдань відповідно до її індивідуальних мовленнєвих потреб.

Для цього потрібно:

- уважно проаналізувати інструкцію на наявність складних для сприймання слів (як з погляду розуміння їхнього значення, так і з погляду звукової та складової структури слів, оскільки довгі слова з кількома збігами приголосних є складними для сприймання) і вдосконалити її так, щоб дитина зрозуміла; якщо планується спростити завдання, то змінити інструкцію відповідно до змісту завдання, що підлягає вдосконаленню (адаптації, модифікації);

- перевірити доступність самого змісту завдання з огляду на наявність особливостей мовлення: звернути увагу на те, якою є мета завдання, які одиниці мовлення використано для її реалізації, й порівняти з можливостями дитини, що дасть змогу зрозуміти, як необхідно вдосконалити завдання, щоб воно стало максимально доступним (наприклад, дитина ще не готова вставити певні слова, які містять «проблемні» звуки, у передбачені завданням місця з опорою лише на власні уявлення, що зберігаються в пам'яті, – тоді завдання полягає в тому, щоб забезпечити необхідну «опору» у формі надрукованих картинок, які відповідають потрібним для успішного виконання завдання словам);
- визначити прийнятний для дитини обсяг завдання (наприклад, скоротити завдання до кількох мовних одиниць, обрати правильний темп його виконання (зокрема, дати змогу витратити стільки часу, скільки необхідно для правильного виконання завдання); важливою при цьому є участь дитини в роботі, а не кількість виконаних завдань або швидкість їхнього виконання);
- створити доброзичливі умови для відповідей дитини: звертатися до неї достатньо гучно, виразно, повільно (у разі потреби повторювати сказане необхідну кількість разів), забезпечити дитину необхідними «опорами» (усіма засобами, що полегшують висловлення думки: картинками, предметами, додатковими друкованими матеріалами, алгоритмами виконання завдань, підказками (прямими, опосередкованими, у формі навідних запитань), допомогою дітей, які поряд); постійно відзначати прогрес дитини, порівнюючи її попередні й поточні досягнення, дотримуватися етичних норм поведінки (максимально тактовно ставитися до особливостей розвитку дитини, стежачи за власним мовленням, мімікою, жестами, які мають свідчити про розуміння й підтримку, водночас не послаблюючи уваги до вимог щодо виконання доступних завдань), а також виховувати толерантність в інших дітей групи з метою підвищення їхнього загального рівня культури шляхом організації бесід стосовно правильної поведінки й коректної побудови словесних висловлювань щодо дитини з порушеннями мовлення («табу» стосується фраз на кшталт: «Говори зрозуміло / правильно», «Можеш швидше?», «Не вмієш, то й не треба» тощо; замість них варто вживати: «Повтори ще раз, будь ласка, я спробую уважніше послухати», «Як гарно ти вимовив(-ла) це слово!» тощо).

3.3. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату

Найчисельнішу групу серед осіб з порушеннями опорно-рухового апарату становлять діти з церебральним паралічем. Термін «дитячий церебральний параліч» (далі – ДЦП) об'єднує групу станів, за яких порушуються рухи та здатність контролювати положення тіла в просторі. Церебральний параліч (далі – ЦП) виникає внаслідок ураження тих відділів центральної нервової системи, що контролюють роботу м'язів, відповідають за рівновагу і довільність рухів. Дитина з ЦП не може керувати своїми рухами так само, як інші діти, вона не може навчитися самостійно сидіти, стояти, говорити й ходити. Її рухи й хода завжди відрізнятимуться від рухів і ходи інших дітей. Різноманітні рухові порушення можуть виявлятися через парези (обмеження рухових функцій і м'язової сили), гіперкінезів (надмірних мимовільних рухів), порушень координації рухів. Іноді таким дітям взагалі буває важко перебувати в будь-якому положенні через постійні рухи, котрі вони не можуть зупинити. ДЦП часто супроводжується різноманітними порушеннями мовлення, психіки, зору, слуху, інколи – епілептичними нападами. Існують різні форми прояву ДЦП залежно від причини виникнення й локалізації основних порушень мозку (спастична диплегія; спастична геміплегія; подвійна геміплегія; гіперкінетична форма; атонічно-астатична форма). У дітей з ЦП може бути порушений інтелектуальний розвиток і знижена здатність до навчання. Однак важливо пам'ятати про те, що будь-яка дитина розвивається, активно взаємодіє з навколишнім світом.

Специфіка порушень рухової сфери та психічного розвитку визначає особливу логіку організації освітнього процесу й зумовлює освітні потреби, до яких належить:

- **потреба в ранньому виявленні порушень і максимально ранньому початку комплексного супроводу дитини** з урахуванням особливостей психофізичного розвитку;
- **потреба в особливій організації освітнього середовища**, що характеризується доступністю освітніх і корекційно-розвивальних заходів;
- **потреба у використанні спеціальних методів, прийомів і засобів навчання** (зокрема, спеціалізованих комп'ютерних і асистивних технологій), що забезпечують реалізацію «обхідних шляхів» розвитку, навчання та виховання;
- **потреба в індивідуалізації освітнього процесу** з урахуванням структури рухового порушення та варіативності проявів.

У дітей з ЦП спостерігаються суттєві труднощі з контролем своїх рухових функцій, що впливає на їхню координацію та результативність опанування навичок самообслуговування, виконання предметно-практичних вправ і завдань. Також є труднощі просторового аналізу й синтезу, порушення схеми тіла, труднощі мовленнєвого відображення просторових відношень. Вони важко засвоюють форми й величини предметів. У багатьох дітей порушується тактильна чутливість. Вони погано відчують предмети на дотик і впізнають їх, що ускладнює процес ознайомлення з навколишнім світом. Це перешкоджає успішному психічному розвитку дітей. Спостерігається порушення діяльності слухового аналізатора. Діти можуть не сприймати звуки високої частоти, замінювати іншими звуками. Можуть відзначатися порушення фонематичного слуху: вони не розрізняють слова, схожі за звучанням. У цих випадках необхідно звертатися до фахівців, оскільки ці порушення перешкоджатимуть у подальшому опануванні навичок читання та письма.

Якщо наявні ураження м'язів обличчя, рота й горла, діти можуть відчувати труднощі зі спілкуванням. Їм може бути складно спілкуватися на основі вербального мовлення, тому вони можуть опанувати інші способи спілкування (наприклад, комп'ютерні технології, зображення чи жести руками, головою) або ж їм може знадобитися більше часу для формулювання вербального висловлювання, спілкування.

Діти з ЦП можуть відчувати хронічний або періодичний біль. Це може істотно вплинути на їхню поведінку, зумовити втрату мотивації щодо виконання практичного завдання, будь-якої діяльності. Вони можуть мати труднощі із соціальною взаємодією, виявляти сильні емоційні реакції на нові виклики. Проблемна поведінка може включати залежність, упертість, гіперактивність, тривожність або схильність до конфлікту з однолітками.

Освітні труднощі можуть мати різний ступінь прояву: від незначних труднощів у стані функціонування моторної сфери до значних і тяжких, що призводять до низького рівня мобільності, ускладнюють функціонування в усіх сферах. Отже, для успішного розвитку, особливо в ранньому віці, таким дітям потрібна вчасна допомога й підтримка.

Шляхи подолання освітніх труднощів (підтримка)

Удосконалення рухової сфери.

Необхідно розвивати загальну та дрібну моторику, сприяти поліпшенню координації рухів у дітей. Корекція порушень рухової сфери має відбуватися комплексно, систематично, з залученням фахівців (інструктора лікувальної фізкультури, реабілітолога). Варто використовувати спеціальний комплекс фізичних вправ і завдань,

за допомогою яких корегується постава й порушені рухові навички, розвиваються рухові функції.

Розвиток сенсорних функцій.

У дошкільному віці потрібно вчити дитину розрізняти предмети за кольором, формою, розміром, величиною, розвивати кінестетичне, слухове, зорове сприймання, розвивати просторові й часові уявлення. Удосконалення сенсорної діяльності стає основою для подальшого формування чуттєвого пізнання (вміння бачити, чути, відчувати на дотик).

Розширення знань про навколишній світ.

Систематично збагачувати знання, уявлення про природні явища, рослинний і тваринний світ, працю людей, суспільні події тощо; розвивати вміння порівнювати, розпізнавати, узагальнювати, оцінювати. Для цього застосовуються різноманітні засоби візуалізації навчання, підтримки позитивного настрою та мотивації.

Розвиток пізнавальної діяльності засобами гри.

Під час дидактичних ігор формувати знання про різні ознаки предметів, установлювати взаємозв'язки між ними, просторові, часові та інші співвідношення, допомагаючи опанувати загальні поняття, збагачуючи словниковий запас. Варто супроводжувати дидактичні ігри необхідною кількістю малюнків, карток, різних іграшок, предметів тощо.

Розвиток мовлення.

Комплексне обстеження мовлення забезпечує виявлення особливостей артикуляційного апарату та звуковимови дитини, стану фонематичних процесів, лексичних і граматичних уявлень, зв'язного мовлення, рівня розвитку слухового самоконтролю. Вироблені на цій основі рекомендації логопеда, що заносяться до індивідуальної програми розвитку, має систематично виконувати команда фахівців, а також батьки.

Соціальна взаємодія.

Заохочувати дорослих (фахівців, батьків, інший персонал) надавати дітям простір для прояву активності, самостійності й участі. Це допоможе дитині відчувати приналежність, прийняття, що сприятиме налагодженню дружніх стосунків з дорослими й однолітками, а також формуванню позитивної взаємодії із соціальним довкіллям.

3.4. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями слуху, зокрема зі зниженим слухом, з кохлеарними імплантами

Безбар'єрність в освітньому процесі для дітей з порушеннями слуху передбачає усунення перешкод (бар'єрів), що безпосередньо чи опосередковано унеможливають або ускладнюють доступ до здобуття освіти, спілкування, участі в спільній діяльності тощо.

Основні взаємопов'язані складові освітнього процесу, які потрібно враховувати при забезпеченні доступності:

- **комунікація** (спілкування, участь, взаємодія, соціальні контакти, активність);
- **навчання** (знання, навички, уміння застосовувати знання, реалізація здібностей тощо);
- **орієнтація в навколишньому середовищі**, зокрема звуковому й візуальному.

Глухі діти й діти зі зниженим слухом як основний засіб спілкування використовують словесну та/або жестову мову (словесна мова як основний засіб спілкування; жестова мова як основний засіб спілкування; володіння словесною та жестовою мовою, серед яких одна є основною (першою) мовою для дитини). Основну мову, якою спілкується дитина, потрібно застосовувати як базову мову в здобутті дошкільної освіти.

Діти зі зниженим слухом сприймають інформацію частково через слух (залежно від ступеня зниження слуху, можливості компенсувати порушення слуховими апаратами або кохлеарними імплантами) та через зір (важливий додатковий або основний канал отримання інформації при зниженні слуху).

Безбар'єрність в освітньому процесі для дітей зі зниженим слухом та дітей з кохлеарними імплантами передбачає усунення перешкод у сприйманні звукової інформації шляхом поєднання наступних заходів:

- дублювання інформації засобами, що можуть сприйматися через зір (візуально);
- забезпечення оптимальних умов для сприймання звукової інформації (частина дітей можуть її сприймати, але дещо спотворено, не повністю, за умови наявності наочності, відсутності зайвих шумів тощо);
- часткове спрощення усних повідомлень і письмових текстів, пояснення нових, незнайомих слів з опорою на наочність і досвід дитини.

Для дітей з порушеннями слуху, зокрема зі зниженим слухом, для яких основним (або одним з основних) засобом спілкування є українська жестова мова, доступність передбачає використання жестової мови як мови спілкування й навчання поряд зі словесною, що зумовлює необхідність для вчителя володіти жестовою мовою або використовувати послуги перекладача жестової мови.

Важливо наголосити, що зниження слуху впливає на розвиток мовлення дитини – сприймання та розуміння мовлення інших, власний пасивний (розуміє) та активний (використовує у спілкуванні) словниковий запас, формування звуковимови, опанування граматичних категорій мови тощо. Отож умовою успішного навчання є додаткова допомога в розвитку всіх сторін мовлення дитини.

Зниження слуху впливає на соціалізацію, налагодження комунікації (що є не менш важливим для розвитку дитини, ніж навчання). Тому необхідно забезпечувати відповідну підтримку, залучати до спільних видів роботи в групі, під час заходів, ігрової діяльності, створювати умови для самореалізації, виявлення здібностей тощо.

Спектр і ступінь труднощів дитини, напрями й обсяг підтримки залежать від багатьох чинників і є індивідуальними для кожної дитини.

Умовами забезпечення безбар'єрності є:

- вчасне виявлення порушень слуху в дитини, вчасне оптимальне слухопротезування, залучення до системи супроводу;
- забезпечення комунікації з дитиною з раннього віку з застосуванням різних засобів (словесна, жестова мова) залежно від індивідуальних потреб дитини й запитів батьків;
- рівний доступ до спілкування, навчання, участі й соціальних контактів дитини з урахуванням її індивідуальних мовних і комунікативних потреб (розвиток першої мови дитини; повноцінна комунікація з педагогами й однолітками, які спілкуються мовою дитини й мають переваги соціального спілкування; врахування рівня слуху дитини, її можливостей і здібностей);
- застосування необхідних адаптацій змісту, методів і матеріалів з урахуванням унікальних потреб дитини (мова / мовлення, навчання, спілкування тощо);
- доступність корекційно-розвиткових послуг (занять) з розвитку слухового сприймання, мовлення тощо відповідно до рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру;

3. Організація безбар'єрного освітнього середовища

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

- доступність спілкування в жестомовному середовищі, занять з вивчення української жестової мови (якщо дитина спілкується жестовою мовою, педагоги обов'язково мають вільно володіти нею);
- використання технічних засобів звукопідсилення, спеціальних допоміжних засобів, комп'ютерних корекційно-розвиткових і навчальних програм;
- відповідна підготовка педагогів, які пройшли навчання та мають досвід роботи з дітьми з порушеннями слуху;
- організація командної роботи вихователя, сурдопедагога, психолога, сурдолога й інших фахівців, спільне планування процесу навчання;
- співпраця з батьками, допомога їм, забезпечення інформацією та навчальними матеріалами (за потреби);
- моніторинг прогресу й контроль розвитку дитини (комунікативних навичок, розвитку словесного мовлення та/або володіння жестовою мовою, академічних успіхів, соціально-емоційного стану згідно з однаковими вимогами до всіх дітей). Якщо рівень розвитку дитини не досягає очікуваного прогресу, перелік і місце надання послуг необхідно переглянути та змінити (послуги мають базуватися на індивідуальних потребах дитини, а не на доступності ресурсів).

3.5. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з порушеннями зору

Необлаштованість безбар'єрного середовища в ряді випадків може створювати для дитини з порушенням зору різні небезпеки при переміщенні територією дошкільного закладу та всередині нього, під час тих чи інших дій, пов'язаних з життєдіяльністю в освітньому закладі.

Тому забезпечення **безбар'єрного освітнього середовища** для дітей з порушеннями зору починається з усунення бар'єрів у їхньому орієнтуванні в приміщенні та пересуванні територією дошкільного закладу.

Необхідно пам'ятати про те, що для дитини з порушенням зору успішність пересування в просторі й різні види діяльності тісно пов'язані з повнотою її сприйняття навколишнього й освітнього простору, навчальної інформації. Тому безбар'єрність середовища визначається наявністю в дитини достатніх сенсорних індикаторів, доступних для сприйняття. Можливість орієнтування в мікро- й макропросторі забезпечує необхідну мобільність дітей з порушеннями зору.

При обладнанні доступного для дітей з порушеннями зору навколишнього середовища використовують звукові, візуальні й дотикові (тактильні) орієнтири, а також створюють спеціально обладнані робочі (навчальні) місця.

Дитина з порушенням зору має бути попереджена про зміну розташування меблів і звичного розташування предметів, якими вона користується. Двері й шафи не можна залишати прочиненими. У випадках, коли є якісь тимчасові перешкоди на шляху пересування дітей або коли навколишнє середовище недостатньо облаштоване під потреби в орієнтуванні, необхідно передбачити можливість супроводу дітей у таких умовах.

Необхідно передбачити створення навчально-дидактичної бази й забезпечення обладнанням освітнього процесу на основі врахування характеру порушеного в дітей зору й охорони зору:

- достатню кількість (для кожної дитини) наочного роздаткового матеріалу;
- обладнання куточків природи для спостереження за рослинами та тваринами на близькій відстані;

- оптимальне освітлення приміщення: для дітей з короткозорістю рекомендується освітлення 500 люксів і вище; для дітей із захворюванням заломних ділянок зорового апарату, рогівки та кришталика – низьке, 80–100 люксів; для дітей з фотофобією – захищене від яскравого світла робоче місце;
- розміщення ігрового й дидактичного матеріалу на рівні очей, на регламентованій для кожної дитини відстані;
- розташування натуральних предметів у просторі (відстань між ними й відстань до очей мають підбиратись індивідуально);
- постійне чергування видів діяльності на полісенсорній основі з залученням усіх збережених аналізаторів.

Важливо також забезпечити принцип взаємодії та зв'язку в роботі вихователів, тифлопедагогів, медичного персоналу й батьків, дотримання спеціальних вимог і рекомендацій, узгодженості в педагогічних і медичних впливах тощо.

Особливості роботи педагогів з дитиною з порушеннями зору:

- Робоче місце дитини має бути гарно освітленим.
- Наочні посібники мають бути чіткими, яскравими, не дрібними.
- Зорову роботу потрібно чергувати з усною, враховуючи підвищену втомлюваність зору.
- Для зняття зорової втоми після 10–15 хвилин зорового навантаження потрібно виконати спеціальні вправи для розслаблення.
- У роботі з дітьми варто використовувати не лише зір, а й збережені аналізатори (тобто в процесі обстеження об'єктів, наочності залучати дотикове (тактильне) сприйняття).
- Потрібно стежити за поставою дитини: відстань від очей до робочої поверхні має бути не меншою ніж 30 см; використовувати підставки.
- Можна використовувати спеціальні адаптивні засоби, наприклад оптичні (окуляри, лінзи), неоптичні (фломастери, кольорові маркери тощо).

Навчання й виховання дитини з порушенням зорової функції має поєднуватися з оздоровленням, корекційними заняттями з розвитку зору, за необхідності – з лікуванням, індивідуальними заняттями, психокорекцією тощо.

3.6. Організація безбар'єрного освітнього середовища для дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями

Основними показниками психічного розвитку дитини є: розвиток пізнавальної сфери (сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення) та мовлення; формування системи особистісних відносин (емоцій, потреб, мотивів тощо); опанування діяльності (предметно-практичної, ігрової, сенсорно-пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, навчальної тощо).

Діти з інтелектуальними порушеннями характеризуються особливим розвитком пізнавальної діяльності, якому притаманний недостатньо високий рівень довільної уваги (здатності зосередитися на тому чи іншому завданні), стійкості в сприйманні та аналізі явищ навколишньої дійсності; обмеження уяви. Як позитивні, так і негативні емоції такої дитини характеризуються безпосереднім активним проявом у поведінці (бурхливою радістю й невдоволенням незалежно від обставин). Можна спостерігати певну обмеженість потреб дитини, особливо пізнавальних, а також тих, що викликають її інтерес до діяльності. Діти з інтелектуальними порушеннями успішно опановують практичні дії внаслідок цілеспрямованого навчання та виховання. Формування розумових і практичних дій здійснюється лише завдяки спеціально організованій корекційній роботі, спрямованій на навчання й виховання.

Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку характерні порушення пізнавальної діяльності, що виявляється в обмеженості сприймання, уваги, пам'яті, мислення, відтворенні сприйнятого й вивченого. Такі діти можуть мати певні обмеження в набутті комунікативних і соціальних навичок. Ці обмеження зумовлюють уповільнений темп розвитку й навчання дитини: вона здатна до навчання, але у власному уповільненому темпі та в обмеженій кількості.

Необхідно якомога раніше до роботи з дитиною залучити фахівців, які сприятимуть подоланню обмежень та активізації психічного розвитку дитини в умовах спеціального чи інклюзивного навчання.

Дитина з інтелектуальними порушеннями специфічно сприймає соціум і виражає емоційне ставлення до нього. Постійне активне залучення дорослого до розвитку дитини сприятиме її входженню в соціум, розвитку в неї необхідних соціально значущих якостей і вольових характеристик, що забезпечать їй активну усвідомлену позицію.

Усі діти легко перемикаються на сторонні звуки та предмети, особливо якщо в них є проблеми з концентрацією уваги. Тому вони мають освітні потреби в створенні спеціальних умов, що налаштують їх на заняття.

Шляхи подолання освітніх труднощів (підтримка)

Дозування часу.

Необхідно займатися з дитиною, коли вона бадьора й енергійна, не втомлена, не голодна, має бажання до взаємодії.

Організація безшумного простору.

Ізні шуми заважають дитині зосередитися. Тому, починаючи заняття, необхідно вимкнути всі джерела стороннього шуму. Дитина має сконцентруватися на тому, що говорить їй дорослий, а шум на задньому плані в таких випадках дуже заважає.

Усунення факторів, що відвертають увагу.

Початком заняття на столі та підлозі не має бути непотрібних іграшок і сторонніх предметів. Перед дитиною необхідно класти тільки ті іграшки, що потрібні. Закінчивши гру, не потрібно залишати іграшки перед очима дитини: їх варто прибрати в коробку або сумку, щоб дитина їх не бачила. У такому випадку їй буде легше перейти від попередньої гри до наступної.

Забезпечення освітлення під час занять.

Це важливо для правильної взаємодії з дитиною. Під час гри або розмови з дитиною необхідно прагнути до того, щоб обличчя дорослого було добре освітлено: не варто ставати спиною до вікна або до лампи.

Встановлення зорового контакту.

Сідати необхідно навпроти дитини, щоб вона могла без зусиль установити зоровий контакт з вами, могла бачити очі, рот, вираз обличчя, рухи, мала змогу копіювати дії. Якщо ви сидите поруч з дитиною, їй доводиться обертатися, щоб поглянути на вас. Те саме стосується ситуацій, що не пов'язані з грою: наприклад, коли ви навчаєте дитину самостійно їсти, посадіть її на стільчик обличчям до себе.

Налагодження комунікації.

Звертаючись до дитини, потрібно намагатися говорити просто та зрозуміло. Уникати складних конструкцій, вживати тільки ключові слова. Говорити так, щоб дитині було легко вас зрозуміти.

Розбивання завдання на маленькі кроки.

Дитині буде легше набувати нових навичок, якщо опанування ними буде відбуватися поетапно, невеликими кроками.

Початок навчання з легкого.

Починаючи навчання нових навичок, спочатку використовуйте прості й легкі завдання, а потім поступово підвищуйте рівень їхньої складності.

Послідовність дій.

Будь-яку дію можна представити через послідовні маленькі кроки й поступово збільшувати участь дитини, поки вона не почне виконувати все самостійно.

Починати із самообслуговування.

Навчання дитини варто починати з навичок користуватися горщиком, самостійно пити, їсти, вмиватися, розчісуватися, чистити зуби, вдягатися й роздягатися тощо, – це надасть упевненості дитині та сприятиме її соціалізації.

Розвиток сенсомоторики.

Паралельно з навчанням навичок самообслуговування необхідно дитину розвивати сенсомоторно. Це сприяє пізнавальному розвитку, оскільки розвиває відчуття та сприймання, на основі яких у дитини формуються такі пізнавальні процеси, як пам'ять, увага, мислення та мовлення.

Сенсорний розвиток.

Заняття із сенсорного розвитку можуть проходити у формі гри з дидактичними іграшками, рухової гри, гри з правилами, що забезпечує виділення властивостей і відносин предметів. Вирішення завдань із сенсорного виховання передують проведенню занять з конструювання, ліплення, малювання, оскільки дитина має виокремити властивості зображених предметів.

Розвиток творчих здібностей.

Варто також розвивати в дитини творчі здібності – вміння малювати, ліпити, робити аплікації. Прищеплювати практичні навички: користуватися олівцем, фломастерами. Важливо, щоб дитина отримувала задоволення від виконаної роботи, раділа результатам своєї праці.

Навчання з радістю та успіхами.

Разом з дитиною рекомендовано виготовляти вироби з паперу, пластиліну, з природних матеріалів, конструювати з готових форм будинки, пірамідки тощо. Доцільно влаштовувати виставки з виготовлених дітьми виробів з паперу, з пластиліну, солоного тіста тощо. При цьому потрібно регулювати співвідношення допомоги дитині й міри її самостійності: завжди мають бути посильні для дитини завдання для самостійного виконання. Важливо помічати найменші досягнення дитини, хвалити за старанність, радіти її успіху.

Посилання на ресурси з питань організації безбар'єрного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами відповідно до типів порушень.

4. Організація соціально-психологічної безбар'єрності в закладі

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Потужний стрес і травматичний досвід, які зумовила російська агресія проти України, – бар'єри, що стають на шляху до повноцінного та здорового життя.

Щоб ці бар'єри усунути, потрібно піклуватися про психічне здоров'я. Зокрема, проводити систематичну роботу щодо відновлення та збереження психічного здоров'я, яка забезпечить доступ до якісної допомоги всім учасникам освітнього процесу.

Вагомого значення для забезпечення якісного освітнього процесу набуває створення психологічно комфортного середовища в закладах освіти, своєчасної підтримки педагогічних працівників і залучення батьків до освітнього процесу. Зокрема, надання педагогами психологічної допомоги дітям, які переживають вплив кризових подій, навчання їх технік зняття психічного напруження. Діти не мають великого життєвого досвіду або фізичної та емоційної зрілості, як дорослі, і вони реагують на стресові переживання та розуміють їх по-іншому. Тому й психологічна допомога має відповідати їхнім потребам.

Перша психологічна допомога (далі – ППД) є одним з низки заходів у відповідь на надзвичайні події, у яких може опинитися дитина, і передбачає уважне ставлення до реакцій малюка, активне слухання та за потреби практичну допомогу в задоволенні базових потреб і розв'язанні нагальних проблем. Особливої уваги потребують діти, батьки яких захищають країну, з родин внутрішньо переміщених осіб, ті, які повернулися з-за кордону й переймають тривожність від батьків, що опинилися в новій реальності з постійною загрозою життю. Надання ППД не передбачає значної професійної підготовки, – достатньо педагогічних знань, отриманих у межах загальноосвітнього психологічного інформування та природної здатності проявляти співчуття, людяність. Педагог, який постійно взаємодіє з дитиною, може надавати таку допомогу – помічати, слухати й обговорювати. Опанування навичок надання ППД й розуміння реакцій на кризові події дає можливість дошкільним педагогам не лише допомагати дітям, але й застосовувати ці навички у власному житті.

Діти з особливими освітніми потребами мають особливості когнітивних функцій, психоемоційних процесів, сенсорного й моторного розвитку. Вони можуть відчувати труднощі в розумінні значення подій і сприйманні інформації про обставини, у яких перебувають, особливо, якщо ці обставини швидко змінюються. Ці діти можуть відмовлятися брати участь у спільних з іншими дітьми видах діяльності, можуть прагнути ізолюватися тощо.

4. Організація соціально-психологічної безбар'єрності в закладі

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Щоб не допустити ускладнення й погіршення психологічного стану дітей з особливими освітніми потребами, педагоги мають звертати увагу на відвернення вторинної психологічної травми шляхом організації комфортного, інклюзивного та розвивального освітнього середовища, забезпечення для дітей заходів, спрямованих на запобігання психологічному травмуванню.

Особливої уваги потребують діти, які нещодавно прийшли в садочок, адже виникають природні складнощі, пов'язані з процесом адаптації. А якщо це дитина з-поміж внутрішньо переміщених осіб, то, крім адаптації, може проявитися ретравматизація, пов'язана з попереднім досвідом. Тому цій категорії дітей потрібна додаткова підтримка й увага на всіх етапах її перебування в садочку та під час тренувань.

Тренування є одним з найважливіших способів підготовки до реагування на надзвичайні ситуації, як у контексті фізичної безпеки, так і психологічної. Важливо допомогти дітям усвідомити процес тренування та встановити причинно-наслідкові зв'язки.

«Чому це відбувається?», «Чому важливо готуватися?», «Що потрібно робити?», «Чому варто не боятися, а робити те, чого вже навчився під час тренувань?» тощо

Під час спілкування з дітьми з особливими освітніми потребами важливо звертати увагу на властиві їм прояви тривожності та занепокоєння, які виражатимуться в міміці, жестах, зміні мовлення, інтонації, нервозності. Треба пам'ятати, що такі діти чутливіші до невербальних повідомлень від оточення, особливо до інтонацій і виразу обличчя. Тож педагоги мають пильно слідкувати за власною реакцією, щоб заспокоїти дітей і дати їм приклад для наслідування.

Треба зазначити: коли батьки дітей дошкільного віку перебувають у стані тривоги, страху, тривалого напруження або відчувають інші негативні емоції / стани, це напряду позначається на загальному психологічному й фізичному стані їхніх дітей. Це може проявлятися в домінуванні агресивної поведінки, підвищеній гіперактивності, порушеннях сну, концентрації уваги, проявах підозрілості, недовіри до знайомих і навіть близьких людей, розладах настрою, небажанні комунікувати з іншими тощо. Це все ускладнює процес нормального розвитку дитини й перешкоджає її повноцінному вихованню, освіті та соціалізації.

Посилання на ресурси з питань психологічної допомоги учасникам освітнього процесу.

